

Hâlîde Cemil Dolu

**«YÛSUF HİKÂYESİ» HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ VE
BAZI TÜRKÇE NUSHALAR¹**

Yalnız Müslüman şarkın değil, klâsik şark edebiyatlarının, en meşhur hikâyelerinden biri, şüphesiz ki «Yûsuf hikâyesi» dir. Bu edebiyatların klâsik devrelerinde, mükemmel edebî eserler hâlinde işlenmiş olan bu hikâye, şark ve garp münekkithleri ile edebiyat tarihçileri tarafından, üzerinde en fazla eser yazılmış olan bir hikâyedir.

Müslüman şark edebiyatlarının (Arap, Fars, Türk edebiyatları), bu mevzudaki muhtelif versiyonlarında—ki onların büyük kısmı birer şâheserdir—, müellifler, geniş muhayyile kabiliyetlerini, yaratıcı rûhlarını, tarifsiz inanış ve itikatlarını, şahsî ahlâk prensiplerini ve güzellik tasvirlerini kullanmayı bilmişlerdir.

Müslüman âlemi için bu hikâye veya roman «Ahsen ül-kaşâş²», hikâyelerin en güzelidir. Bu Hazret-i Muhammed vasıtası ile Allah'ın kullarına gönderdiği bir ahlâk kanunudur.

Bu hikâye, eski İbrânî edebiyatının ölmez eseri olan Tevrat'ta da, çok güzel işlenmiş ve zamanımıza kadar, değerini kaybetmemiştir³.

Bütünü, İncil'de işlenmemişse de, ancak bazı epizodları alınmıştır⁴.

Bu üç ayrı versiyondan en güzeli *Kur'an*'daki «Ahsen ül-kaşâş» adı altında yazılan Kıssa-i Yûsuf'tur. Bir birine komşu olan İbrânîler ve Müslümanlar arasındaki düşmanlığın tesiri ile olacak ki, *Kur'an*'daki hikâye Tevrat ve İncil'dekinden daha güzel olarak meydana gelmiştir.

¹ Uzun zamandanberi devam eden bu mevzudaki çalışmalarım için, hususî kütüphânelerindeki eserler üzerinde tetkik müsaadesini veren hocalarım Prof. İ. H. Ertaylan'a ve Prof. A. Caferoğlu'na, ayrıca Bay Râif Yelkenci'ye teşekkürlerimi hiç değilse, bu satırlarla da olsa rûhu hafifletici bir vazife bildim.

² *Kur'an*, Sûre-i Yûsuf, XII. sûre, 111'âyet.

³ *Ahd-i atik*, (*Tevrat*), Tekvin, XXXVII, 1 — 36; XXXIXL, 1 — 26.

⁴ *Ahd-i Cedid* (*İncil*), Resullerin İşleri, VII, 8 — 18.

Mevzularını Kur'an'dan alarak bu hikâyeyi yazan şark edipleri de güzellik tasvirlerindeki monotonluktan dışarı çıkamamışlarsa bile, vak'alara âit détail'larda birbirleriyle âdetâ yarış etmişlerdir. Hattâ, o kadar ki, hikâyeye kendi inanış, muhayyile ve zekâlarının mahsûlü olarak ilâve ettikleri, dinî, ahlâkî, felsefî ve içtimâî fikirlerle müslüman şark edebiyatları nushaları, hiç şüphesiz ki, örnek tuttukları versiyondan çok daha güzel yazılmış birer şaheserdirler. Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da sadece dinî, felsefî ve ahlâkî bir mev'iza mahiyetinde olan bu hikâye, edebiyat sahasına geçtikten sonra, bedî'i bir aşk ve sevda hikâyesi olmuştur. Nitekim, Auguste Bricteux'un⁵ *Youssof et Zouleikha*'sında «Yûsuf hikâyesi nâmütenâhi Müslüman müellifler tarafından ele alınmıştır. Sadece, İran edebiyatında edebî veya âlimâne nesir tarzında yazılmış eserler hariç, Yahudi esiri ile kendi güzel mahbûbuna hasredilmiş, 17 tane şaîrâne roman zikrolunur.» denmektedir.

Bu hikâye garp edebiyatlarında da hayli mahsuller vermiştir.

Amerikalı Mr. Hakss⁶, *Ķāmūs-i Kitāb-i MuĶaddes*'inde «Mesihiler zamanında, Tevrat'a dayanılarak yazılmış olan *Hayât-i Ase-nat duht-i Bentefris* adlı bir hikâyenin, Yûsuf hikâyesi olduğunu, bunun da Lâtin, Yunan ve Suryânî dillerinde yazılı nushaları bulunduğunu» bildirmektedir.

İspanyolca yazılmış iki enteresan eseri de burada zikretmek faydalı olur. Biri Ticnor'un *Poema de José*'si, diğeri müellifi meçhul olan *Legendas de José*'dir. Bu her iki kitap Yûsuf ve Potifar'ın karısının aşklarının romanıdır. Bu kitaplarda «evli bir kadının bir delikanlıyı baştan çıkarma ve iftira etme» epizoduna fazla yer verilmiştir.

Bu hikâyenin Türk şiveleri ile yazılmış tercüme veya orijinal birçok nushaları vardır. Bu nushaların bir kısmının isimlerini, ancak şuarâ tezkereleri ve edebiyat tarihlerinden öğrendiğimiz halde, kendilerini görebilmek imkânı olamamıştır. Bunların en mühimi Şikârî⁷, Ha-ţâ'î⁸, Ni'cmet-Ullâh⁹, Zihnî Bağdâdî¹⁰, Çâkerî (Sinân Beg)¹¹, Behişî¹² ve Kırmılı şâir 'Abd'ül-Mecî'dir.¹³

⁵ Auguste Bricteux, *Djami, Youssof et Zouleikha*, Paris (1927), X.

⁶ Bu eserin aslını bulamadık. Bu mâlûmatı Mehmed Ali Terbiyyet, *Dâ-nişmendâ-i Âzerbüycân*, Tahran (1313 [1895],) 174 v.d. dan naklettik.

⁷ M. A. Terbiyyet, *ayn. esr.*, 174.

⁸ M. A. Terbiyyet, *ayn. esr.*, 173. Ha-ţâ'î'nin Sultân Ya'Ķûb adına yazdığı bu türkçe nushanın, M. A. Terbiyyet kendisinde olduğunu bildirmektedir.

Bu yazımızda tetkik edebildiğimiz nushaların bir kısmının yalnız isimlerini vereceğimiz gibi, bir kaçını da bu mevzuda çalışacaklara faydalı olmak düşüncesi ile tanıtıyoruz.

Yazılış devirleri veya tarihleri tesbit edilebilen nushaların en eskisi 630(1232)da telif edilen 'Alî'nin *Qışsa-i Yūsuf* adlı eseridir¹⁴.

Bu eser bugüne kadar, tetkik edenler tarafından kat'î olarak bir dil gurubuna ithal edilememiştir¹⁵. İhtiva ettiği karışık gramer hususiyetleri ve vokabüleri dolayısı ile «müşterek Orta-Asya türkçesi» gurubundan sayılmıştır.

⁹ Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, London (1902), II, 148 n 2 ve M. A. Terbiyyet, *ayn. esr.*, 175.

¹⁰ Kâtib Çelebi, *Keşf el-zunûn*, II, 2055 ve *Riyâzî tezk.* ve Gibb, *ayn. esr.*, 148 n 2 ve İsmail Hikmet, *Azerbaycan edebiyatı tarihi*, Bakû (1923), II, 168, 169.

¹¹ *Sehî tezk.* Üniversite kütüp., T yazm., Nr. 733, vr. 51 b ve Gibb, *ayn. esr.*, II, 377, 148 n 2, 172 n 3 ve *Latîfî tezk.*, başm., 114.

¹² Gibb, *ayn. esr.*, II, 376 n 1 ve M. A. Terbiyyet, *ayn. esr.*, 174.

¹³ Kâtib Çelebi, *ayn. esr.*, II, 1911: (Müellif Kıvrımlı 'Abdü'l-Mecîd'in Münisü'l-'uşşâk adı ile türkçe manzum *Qışsa-i Yūsuf 'aleyhi's-selâm* ve *Zelîhâ'yı* yazdığını ve bu nushanın bu babda yazılan eserlerin en-zarifi olduğunu bildirmektedir.)

¹⁴ Bu nushanın biri Dresden Kraliyet kütüp. (Katg. Türk, Nr. 419)'de, diğeri, Berlin (Nr. 138)'de kayıtlı iki yazma varyantı vardır. Th. Houtsma bu nushalardan parçalar neşretmiştir: (Ein alttürkisches Gedicht: ZDMG, XLIII (1889), 69—98.). Müellifi, yazılış tarihleri, nazım şekli ve mevzuu aynı olan bu iki eserde, gramatik ve vokabüler ayrılıkları vardır. Bu ayrılıklar bize, bu varyantların, ya ayrı ayrı nushalardan istinsah edildiklerini veya aynı nushadan değişik tarih ve yerlerde, şiveleri de değişik olan şahıslar tarafından istinsah edildikleri kanaatini veriyor. Bu nushanın Kazan'da muhtelif tarihlerde basılmış — 1839 - 1863'e kadar on üç defa basılmıştır [bk. C. Brockelmann, *'Alî's Qışsa'i Jūsuf*, Berlin (1917), 4] — ve hikâyenin işleniş bakımından tam olan varyantları vardır. Görebildiklerimizden biri, Türkiyat Enstitüsü (*Qışsa-i Yūsuf*, Kazan (1839), Nr. 552)'nde, diğeri, Manisa Genel kitap. (*Qışa-i Yūsuf*, Kazan, Nr. 1401)'ndadır. Bu matbu varyantlara bakarak, Berlin ve Dresden yazmalarından ayrı bir yazma nushanın daha mevcut olduğu düşünülebilir. Çünkü, Th. Houtsma'nın (ZDMG, XLIII, 69-98.) neşrettiği parça ile Kazan'da basılan nushalar arasında gerek hikâyenin esas temlerinin, gerek epizodların diziliş ve işleniş bakımlarından bâriz ayrılıklar vardır. Belki de, bu nushalar basılırken eski gramer şekillerinin bozulduğu ve bazı ilâveler yapılarak basıldığı da mümkündür.

¹⁵ İlk defa Brockelmann [*'Alî's Qışsa'i Jūsuf*, Der älteste Vorläufer der osmanischen Litteratur, ABAW., Berlin (1917)] bu nushanın Th. Houtsma'nın [*Ein alttürkisches Gedicht*: ZDMG, XLIII, (1889), 69—98] neşrettiği parçaya göre gramer tetkikini yapmış ve bunun şivesini Garp türkçesinin en eski mahsûllerinden olarak göstermiştir. Şeyh Muhsin Fânî, Th Houtsma'nın yukarıda gösterdiğimiz parçasını aynen «Yedi asırlık

Bundan sonra Anadolu sahasında yazılan Şeyyād Hamza'nın *Yūsuf ū Zeliḥā*'sı gelir.¹⁷ XIV. asır Azerî edebiyatı çerçevesinden sayılan Zārîr'in *Yūsuf ū Zeliḥā*'sı¹⁸ ve nihayet Hamdî (Şeyḥ Akşemse'd-dîn-zâde)'nin¹⁹, Kemāl-paşa-zâde (Müftî Şemse'd-dîn Ahmed Çelebi)²⁰'nin ve Yahyâ'nın²¹ *Yūsuf ū Zeliḥā* hikâyeleri ise en çok bilinenleridir.

Bu manzum nushalardan başka, mensur nushalar da vardır. Mühimlerinden biri, Meḥmed b. İbrāhîm'in 994 (1585) senesinde Sultan Murad III.'ün silâhtâr ağası Halil Ağa için telif ettiği *Aḥsenü'l-kaşaş-i şerîfe* adlı nushadır²². Diğer, 1031 (1621) senesinde Sultan

türkçe bir manzûme» başlığı altında (*Mahdum Kulî divânı*, İstanbul (1340), 56 v.d.) neşretmiştir. Bunlardan başka Gibb (*A History of Ottoman Poetry*, London (1902), I, 72 v.d.), J. Thury [(çev. Râgıb Hulûsî), *En eski Türk dili yâdigârları: Milli Tetebbular Mecmuası*, II, 4, 93.], Köprülü-zâde Mehmed Fuad (*Türk edebiyatı tarihi*, İstanbul (1926), 276 — 277; A. Caferoğlu (*Türk dili tarihi notları*, I. Bölm, İstanbul (1943) II, 116.) İ. H. Ertaylan (*Türk dilinde yazılan ilk Yūsuf ve Züleyha: Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul (1948), III, 1 — 2, 215.) de bu nushanın şivesi üzerinde tetkikler yapmışlar ve dilini muhtelif Türk şivelerinden saymışlardır. Ve nihayet bu eserin—ufak bir mukaddeme ile—ilk defa transkripsiyonu S. Ş. Çagatay (*Türk lehçeleri örnekleri*, Ankara (1950), 89—103) tarafından neşredilmiştir.

¹⁶ A. Caferoğlu, *ayn. esr.*, göst. yer.

¹⁷ Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Zeliha* (neşr. *Dehri Dilçin*), İstanbul (1946).

¹⁸ Zārîr (Erzurumlu Mustafa), *Yūsuf ū Zeliḥā*, Üniversite kütüp., T yazm., Nr. 311/862.

¹⁹ Şimdiye kadar tetkik edilen türkçe nushalar içinde en marufu ve en çok beğenileni, Hamdî nushasıdır. Bu nushanın yalnız İstanbul kütüphanelerinde yüze yakın istinsah edilmiş yazma nushaları vardır. Bunların içinde devrinde yapılmış harikulâde güzel müzehheb nushalar da vardır. (bk. Topkapı Sarayı, Hazine kütüp., Nr. 843.). Bu nusha hakkında daha fazla mâlûmat için (bk. *Sehî tezk.*, Heşt Bihîşt, Üniversite kütüp., T yazm., Nr. 733, vr. 5 b ve *Hasan Çelebi* (Kınalı-zâde), *tezk.*, Üniversite kütüp., T yazm., Nr. 2525, vr. 104 b ve *Aşık Çelebi tezk.*, Üniversite kütüp. T yazm. Nr. 2406 vr. 111 b. ve *Latîfi tezk.*, basm., 136 — 37 ve Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, London (1902), II, 140 v.d. ve Fuad Köprülü, Hamdî: *İslâm Ansiklopedisi*.

²⁰ *Sehî*, *ayn. esr.*, vr. 57 a; Gibb, *ayn. esr.*, II, 358. ve M. A. Terbiyyet, *ayn. esr.*, 173.

²¹ Bu nushanın da, kütüphanelerimizde birçok yazma nushaları vardır. (Bu yazma nushalardan biri için bk. Süleymâniye Genel kitaplık, Yahya ef. kısmı., Nr. 3441.) Bibliyografyaya ilâve olarak, Gibb, *ayn. esr.*, II, ve M. A. Terbiyyet, *ayn. esr.*, 175 ve Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul (1333 [1914], II, 497 ye bakınız.

²² Bir nushası, Manisa, Muradiye kütüp. (*Aḥsen'ül-kaşaş*, T yazm., Nr. 1400.) de olup baştan ve sondan eksiktir. Mevcut olan kısım 194 vr. dir. İçinde dağınık olarak, mânzum parçalar da vardır. Bu eserin tam bir nushası, Süleymâniye Genel kitaplık, Yahya ef. kısmı, (*Aḥsenü'l-kaşaş-i şerîfe*, T basm., Nr. 4409.) de ve diğer kütüphanelerde vardır.

Mustafa'nın ikinci defa tahta çıkışı münasebetiyle, Tāce'd-dīn Ebū-Bekr Ahmed b. Zeyd-i Tūsī'nin «ستين الجوامع البساتين» adlı arapça risâlesinin Mehmed b. Mehmed Altıparmak tarafından yapılan tercüme nushasıdır.²³

Müstakil edebî eser halinde olan bu nushalardan başka, hikâye, mev'ıza, tefsir, ve kısas-ı enbiyalar içinde de, bu hikâyeye rastlamaktayız.²⁴ Bu eserlere, bütünü ile alınanlar, bilhassa mensur oldukları taktirde, hikâyenin mevzuu, işlenişi ve mevzu mukayesesi bakımından ayrı birer eser olarak üzerlerinde durmağa değer.

Şimdi, tercihan daha az mâlûm olan birkaç nushayı burada tanıtıyoruz.

I. HALİL-OĞLI 'ALİ NUSHASI.

Bu nusha tercüme olup, Kırıklı Mahmûd'un «Deşt dili» veya «Kırım dili»nde yazdığı Yûsuf ve Zelîhâ nushasının «Türkî dili»ne çevrilmiş bir varyantıdır.

Bu hususları kendisi de eserinin sonunda yazmaktadır:

Bu kıssa bunda dîndi Kırıklı Mahmûd öldi
kalanın diyümedi yarenlere bildirü

sözlerinden sonra:

Maḥmûd'ı öldi dimeñ hem du'âdan unutmañ
günâhın Ḥaḳ'dan dileñ cümlemüzi 'afv olu

²³ Bir nushası, Topkapı Sarayı, Revan kütüp. (*Yûsuf-nâme*, T yazm., Nr. 1066) de, diğeri, Süleymâniye Genel kütüphane, Yahya ef. kısmı, (*Kıssa-i Yûsuf*, T yazm., Nr. 1924.) dedir. Her iki nusha da istinsaktır. Bu nushanın başka kütüphânelerde de yazmaları vardır,

²⁴ Dinî ve ahlâkî mahiyette olan bu çeşit eserlerin hemen hepsine, Yûsuf hikâyesi, ya tam olarak veya bazı epizodları ile girmiştir. Bunlardan bu satırlarda bahsetmek imkânsızlığını ve bu mâhiyetteki eserlerde bulunan Yûsuf hikâyesinin ayrı bir tetkik mevzuu olabileceğini düşünerek, burada, bu mahiyetteki eserlerin, yalnız birkaçından bahsedeceğiz. Bunlardan Hamza vî'nin *İskender-nâme* adlı eserinin içindeki «*Kıssa-i Yûsuf*» (Râif Yelkenci hususî kütüp., T yazm., mens., 226—316 s.), Rabgūzî'nin *Kıssa-i Enbiyâ*'sındaki «*Kıssa-i Yûsuf*» (K. Granbech, *Rabghuzi Narrationes des prophetis*, Copenhagen (1948), 4°, 16+252 faksimile, Yûsuf hikâyesi: 67-113. s. [65 r-111 r. vr.]) ve Aydın oğlu Mehmed Beğ'in isteği ile 'Arâ'is adlı arapça bir kitaptan tercüme olan *Kıssa-i Enbiyâ* içindeki «*Kıssa-i Yûsuf*» (Türk Dil Kurumu kütüp.) başlıklı kısımlarda hikâye bütün olarak işlenmiştir. Bazı mev'ıza kitaplarında da, hikâyenin muhtelif maksatlarla seçilmiş epizodlarının bulunduğundan bahsetmiştik. Mes. bu nevi eserlerden biri olan Ahmed b. Abdü'l-Cabbâr'ın Aydın oğullarından Umur Paşa'ya ithâfen yazdığı *Kitâb Tuḥfe* adlı eserdeki aşk epizodu, işlenişi bakımından enteresandır (bk. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Semineri kütüp., T yazm., Nr. 3784, 50. s.).

bu kışşa tamām oldı	hem yazanlar diñlendi
oturmağdan yoruldı	durup yatsun uyuyu
bu kitābı dönderen	Qırım dilin gideren
Türkî dile getüren	çok zağmet görme diyü
ol Halîl-oğlı 'Alî	yedi dîvāndur eli
ol düzdi Türkî dili	Deşt dilinden dönderü ²⁵

Kırım lı Mahmûd adlı bir şâir tarafından, «Kırım dili» nde yazıldığı öğrendiğimiz orijinal nusha, henüz bulunamamıştır. Bu nushanın yazılış sahası ve tarihi hakkında, ihtimâlî şu nokta-i nazarlar vardır:

Barthold²⁶, Kırım'da ancak Moğollar devrinde yazılmış olabileceğini, Fuad Köprülü²⁷ XIV. yüzyıl Kıpçak edebiyatı mahsulleri arasında sayılabileceğini, İ. H. Ertaylan²⁸, Garbî Deşt-i Kıpçak'ta Altun-Ordu'ya mensup Gök-Ordu hükümdârlarından Batu Han'ın saltanatı devrelerine ait olduğunu bildirmektedirler.

Halîl-oğlı 'Alî nushasının da, yazılış sahası ve tarihi sarâhatan mâlûm değildir. Eser üzerinde ilk def'a mukayeseli ufak bir gramer tetkiki yapan P. Falev,²⁹ yazılış sahasının Azerbaycan veya İran olduğunu, tarihini de XIV. yüzyıl olarak, kabul eder. A. Caferoğlu³⁰ da şivece cenup türkçesinin Azerî şivesine meyleden «Dede Korkud karakterinde bir eser» olduğunu söylemekle aynı fikri teyid etmektedir. Şivesi için, Brockelmann,³¹ «Osmanlı edebiyatının ilk örneklerindedir» der. İ. H. Ertaylan³² «tamamiyle Osmanlıca olmadığını, içinde Azerî şivesine has olan kelimeler ve gramer hususiyetleri bulunduğunun âşikâr olduğunu ve eserin yazılış tarihi kat'î bir sarâhatle bilinmediğine göre, ona garp türkçesi yadigârları demek daha doğru olacağını» söylemektedir. Fuad Köprülü³³, «cenup türkçesi» demekle eserin şivesi üzerindeki bu birbirine yakın fikirleri birleştirmektedir.

²⁵ P. Falev, *Zapiski kollegii vostokovedov*, Leningrat (1925), I, 160. ve İ. H. Ertaylan, Türk dilinde yazılan ilk Yûsuf ve Züleyha: *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, III, 1-2, 217.

²⁶ W. Barthold, *Orta Asya Türk tarihi hakkında dersler*, İstanbul (1927), 133.

²⁷ Köprülü-zâde Mehmed Fuad, *Türk edebiyatı tarihi*, İstanbul (1926), 357.

²⁸ İ. H. Ertaylan, *ayn. esr.*, 220.

²⁹ P. Falev, *ayn. esr.*, 145.

³⁰ A. Caferoğlu, *Türk dili tarihi notları*, I. Bölme., İstanbul (1943), II, 118.

³¹ C. Brockelmann, *'Alî's Qışsa-i Jûsuf*, Der Älteste Vorläufer der osmanischen Litteratur, ABAW, Berlin (1917), 5

³² İ. H. Ertaylan, *ayn. esr.*, 218.

³³ Köprülü-zâde Mehmed Fuad, *ayn. esr.*, göst. yer.

V. Pertsch³⁴, Dresden Kraliyet kütüp. (Nr. 419) da kayıtlı 'Alî nushasının, bu nushanın aslı olduğunu zannetmiştir. Houtsma bunu³⁵ kabul etmemektedir. Gerçi bu iki eserde, gerek nazım şekli ve gerek birbirine benziyen unsurlar dolayısıyla bir yaklaşma mevcuttur. Bu yaklaşma umumî bir menba'ın mevcut olacağını pek tabi'î olarak düşündürmektedir. Fakat, bu ikisi, ayrı-ayrı nushalardır. Halil-oğlı 'Alî nushasının Berlin ve Dresden nushalarından şivece büyük farkları vardır. Falev³⁶ bu nushanın Deşt-i Kıpçak menşe'ine bağlı bir hususiyet göstermekte olduğunu etnoğrafik bir izahla açıklamaya çalışır. Yûsuf'un kardeşleri veya babası ile karşılaştığı zaman onlarla «öpüşme» yerine «koklaştığı» ni delil olarak alır ve bu etnoğrafik unsurun yalnız Yakutlar'da tesbit edildiğini, diğer Türk halklarında henüz tesbit edilmediğini bildirmektedir.

Daha önce Kı r ı m l ı M a h m ü d nushasının yazılış sahası üzerinde ileri sürülen nokta-i nazarlar Falev'in eserin menşesine dair etnoğrafik yolla yaptığı bu izahı kuvvetlendirmektedir.

Bu nushanın üç yazma varyantı bulunabilmiştir. Üçü de kopyedir:

1. Gotha, Düka kütüp. (Nr. 19) da kayıtlı varyanttır. Pertsch³⁷, kataloğuna bunu da almıştır. 958 (1551) yılında istinsah edilmiş olup mevcut nushaların en eskisidir. İstinsah edenin adı ve istinsah edildiği yer mâlûm değildir. P. Falev tarafından «Kırım manzumesinin Eski-Osmanlı tercümesi» başlığı altında, bir kısım metin ve ufak bir gramer mukayesesi ile yayınlanmıştır.³⁸

2. Râif Yelkenci (hususî kütüp.)

Bu varyantı, ilk def'a İ. H. Ertaylan Türk dili ve edebiyatı âlemine tanıtmıştır. Bu eser tam olup tavsifi şöyledir:

Kitâb Yûsuf ve Zelîhâ.

Eski ebrû kâğıt bir cilt içinde 108 varaktır. Cilt dibi koyu kah-verengi meşindir. Eb'adı: 16 × 11 (12,4 x 7,5) cm. dir. Kalın az saykallı

³⁴ V. Pertsch, *Türkçe yazmalar kataloğu*, Nr. 358.

³⁵ Th. Houtsma, *ayn. esr.*, 37.

³⁶ P. Falev, *ayn. esr.*, 143.

³⁷ V. Pertsch, *ayn. katg.*, I.

³⁸ P. Falev, *Старо-Османский перевод «Крымской» поэмы. Записки коллегii востокovedov*, Leningrad (1925), I, 139—160.

³⁹ Bu hususta daha fazla mâlûmat için (bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr.*, 211—230).

kâğıt. Metin siyah mürekkeple, soluk kırmızı cetveller içindedir. Kitabın adı aynı kırmızı mürekkepledir. Her sahife 13 satırdır. Yalnız ilk 11 son 7'dir. Yazı harekeli ve okunaklı divânî'dir. İmlâ bazı yerlerde bozuk ve karalanmıştır.

İstinsah kaydı şöyledir:

Sene 1235 Muhibb-u Şadîkî yekder akrabâsından el-fakîru'l-hakîr es-Seyyid Ahmed b. 'Ömer hâlâ Dîmedoğa Kazâsında Ahd-oğulları cemâ'ati.

Tarihinden de anlaşıldığı gibi, yakın senelere âit bir istinsahtır. Buna rağmen içinde, dağınık olarak muhafaza edilmiş, XIV. yüzyıl Anadolu-Azerî metinlerinde görülen morfolojik ve fonetik hususiyetler vardır.

3. İzmir Hisar kütüp. (Nr. 349).

Yūsuf ve Zelîhâ.

Koyu kahve rengi eskimiş meşin bir cilt içinde 109 varaktır. Kabin köşeleri ve ortasında açık yeşil, saykallı kâğıttan basit motifler vardır. Eb'adı: 19,2×13,5 (11,4×6,3) cm. dir. Krem renkte saykallı kâğıt. Metin kırmızı cetvel içine siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı nisbeten muntazam, harekeli nesih olup, imlâ bozuktur. Tam bir nushadır.

İstinsah kaydı yoktur (bk. s. 438)

II. SULA FAĞİH NUSHASI.

Bu nusha orijinal olup, müteaddit varyantları vardır. Yazıldığı yer bilinmemektedir. XIV. yüzyıl Osmanlı ve Azerî lehçesi hususiyetleri taşımaktadır. Mevcut varyantların çoğu hususî kütüphanelerdir. Görebildiklerimizin bir kısmını veriyoruz:

1. Râif Yelkenci (hususî kütüp.).

Kitâb Kışşa-i Yūsuf Peygamber.

Çok eski koyu kahverengi meşin bir cilt içinde 105 varaktır. Kabin birçok yerlerinde kurt yenikleri vardır. Meşin üzerine işlenmiş orta motifleri silinmiştir. Bazı sahifeler tamir görmüştür. Eb'adı: 20 × 15 (15 × 9,5) cm. dir. Kâğıt sarı, eski ve kalın. Metin siyah mürekkeple ve baştan 12 vr.ın söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazı baştan 12 vr. harekeli divân, devamı harekeli nesih kırması. İmlâ bozuk. Satır adedi 15-18 arasında değişmektedir.

İstinsah kaydı yoktur. Metinde telif kaydı gibi yazılmış olan bir ilâve vardır. Bu münasebetle son sahifeyi veriyoruz :

âhıra irişdi bu defter tamām
Yūsuf'ũn ervāhına yüz biñ selām

naẓm içinde ger ʿadedin şoralar
işbu resme añlayuban bileler

[vr. 105 b] uçdan uça işbu kaşaş hūbdur
olupdur ol Ḥabīb'ũn daḥı yedi yüz⁴⁰

būsitānımı Yūsuf'ũn şerḥ eyledük
bülbül olup dürlü dürlü söyledük

artuḡ eksük biz bunı itdükse (d. = itdükise)
yañilup bir yaña getdükse (d. = getdükise)

ʿafv idesiz anı gözetmeyesiz
luṭfuñuzdan bizi unutmayasız

duʿā kıla bu yazuḡlu cānuma
dileyesiz günāhum ḡufrānuma

ola-kim bu dertlüyi esirgeye
yarlıḡadum Sula Faḳī'yi diye

ben giderem topraḡa bu söz kıla
Tañrı-yiçün okıyan duʿā kıla

biz Muḡammet ümmetiyüz ümmeti
anuñ uçundan bulavuz raḡmeti

dutuñuz sünnetini elden komañ
çün dutasız minnetini (d.=minnetin) ḡuşsa yimeñ

nevmīd olmañ raḡmeti çokdur anuñ
ḡāfil olmañ duzaḡı çokdur anuñ

ol ʿālemler arasındadur bilüñ
öliçek varuñ anda raḡmet buluñ

⁴⁰ «Yedi yüz» sözlere yazılı olan bu mısra esasen yapılaşğa ve mânaca bozuk olup, diğere nushalarda ise bu beyit yoktur.

Bi-‘avn-illahi Ta‘ālā ve hüsni’t-tevfîkihi el-fâtiha.

2. Üniversite kütüp. (Nr. 970) de kayıtlı olup, müellifi meçhul olarak gösterildiği halde, tetkik neticesinde, Sula Faķîh nushasının bir varyantı olduğu tarafımdan tesbit edilmiştir.

Yūsuf ve Zeliḥā.

Sonradan yapılmış, kahverengi meşin bir cilt içinde 104 varaktır. Baş sahife kopmuştur. Eb’adı 14 × 21 (11 × 18) cm. dir. Metin siyah mürekkeple çift sıra, kırmızı cetvelier içine yazılmış. Söz başları farsça ve kırmızı mürekkepledir. Kâğıt, kalın sarımtırak. Başta birkaç sahife ufak-tefek tamir görmüştür. Yazı harekeli, düzgün nesih. İmlâ muntazam olup her sahifede 15 satır vardır.

İstinsah kaydı şöyledir: El-ḥāc Aḥmed Efendi İmām-zāde, 1163 (1749).

Eski bir istinsah olmamasına rağmen, müstensihin yazış sırasında metni bozmadığı görülmektedir. Râif Yelkenci hususî kütüp. I. deki varyantta temas edilen hususiyetler bunda da vardır, (bk. aşağıya)

3. Topkapı Sarayı, Hazine kütüp. (Nr. 813):

Kitāb Yūsuf ve Zeliḥā.

Kahverengi basit, deri bir cilt içinde 128 varaktır. Eb’adı: 15 × 21 (10,5 × 14,5) cm. dir. Metin siyah mürekkeple, çift sıra üzerine, söz başları ise arapça kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı sahifelerde, yan taraflara yazılmış metinle alâkalı beyitler vardır. Kâğıt aharlı, krem rengi, ali kurnedir. Yazı harekesiz nesihdir. İmlâ bazı yerlerde bozuk ve karalanmıştır. Her sahife 12 satır üzerinedir. Müellif isminin geçtiği yer:

ola ki ben miskini esirgeye

yarlıgadam şol Faķî miskîn diye.

İstinsah kaydı şöyledir:

تمت الكتاب عند عبدالوهاب الى رحمة ربة الملك اللطيف مصطفا بن محمد الامام
و حسن توفيقه في يد العبد الضعيف المذنب المحتاج غفر الله لوالديه و احسن اليها واليه
في وقت الخميس تسع وتسعون و الف من الهجرة النبوة بعون خدا في سنة ١٠٩٨ شهر
ربيع الاخر.

4. Prof. Ali Nihad Tarlan (hususî kütüp)⁴².

5. Râif Yelkenci (hususî kütüp.) I.

⁴² Kütüphanesindeki eserin tetkikine müsaâde eden hocam Prof. A. N. Tarhan’a bu vesile ile teşekkürlerimi bildiririm.

Bir tarafı kopuk, kahverengi, meşin eski bir cilt içinde 289 sahifedir. Cildin mevcut dış kabında bir orta motifi vardır. Metin 3. sahifeden başlar. Eb'adı $16 \times 20,8$ ($11,3 \times 17$) cm. dir. İlk sahifenin kenarları yırtıktır. Kağıt sarı ve âdidir. Metin siyah mükkeple yazılmış olup, başta birkaç sahife kırmızı mürekkeple çizilmiş cetveller içindedir. Söz başları farsça ve kırmızı mürekkeple. Yazı harekeli nesih kırması. İmlâ nisbeten düzgün, istinsah kaydı yoktur.

Bu varyantta da te'lif tarihi yoktur. Fakat türkçe ve yabancı sözllerdeki vokalların yazılışında dağınık olarak ve sık-sık ayrı bir işâret kullanılmayıp, sadece hareke ile göstermek, - dan, - den ablatif ekindeki - n işâretini «tenvin» ile göstermek, bazı sözlerde «ng» işâretinin muhafaza v.s. gibi imlâyâ âit hususiyetlerle, bazı fonetik ve morfolojik unsurlardan, bu eserin XIV. yüzyıl mahsûllerinden olduğu muhtemelen tesbit edilebilir. Daha kat'î bir hüküm, mevcut varyantların üzerinde yapılacak edisyon kritik ve gramer tetkiki ile elde edilebilecektir.

Bu eserin Sula Fakîh varyantlarından biri olduğu güç tesbit edilmektedir. Diğer varyantlarda, müellif adının geçtiği verlerde, bunda «bu fakir, ben fakir, ben miskin» sözleri yazılıdır. Giriş de değişik olup,

Deşden oldı işbu kışsa evveli
ağırı hem Deşden oldı iy ağı (s. 5)

sözleri diğer varyantlarda yoktur. Ancak mevzuun işleniş ve epizodların diziliş tarzından bunun da Sula Fakîh'in olduğu anlaşılmaktadır.

Müellifin, bu hikâyeyi İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğini ve beytinin adedinin 4800 olduğunu aşağıdaki mısralarda görmekteyiz:

(s. 288) uş tamām oldı bu kışsa î 'azîz
şerh kıldı қашаsuñ hükmin biz

naẓm-le itdük bu sözi serteser
emri diñle maқşüdi î pür-hüner

beytinüñ işşasını aydam saña
kim ne-mıkdâr beytidür öñden şoña

beyti dört biñ hem sekiz yüz sağışı
işbu kışsa kim işidün î kişi

İbn-i 'Abbās'dan rivāyet eyledük
anuñ ağızından bu sözi söyledük

artuğ eksük bir haṭā itdük-ise
yañuluban bir yaña gitdüküse (d.=gitdük-ise)

'afv idüben anı gözetmeyesin
luḫfuñuzla bize du'ā kılasın

(s. 289)

ola kim bu dertlüyi esirgeye
yarhğa sen «bu fakīri» key diye

ben gidem toprak olam bu söz kıla
oḫuyanlar Tangrıçün du'ā kıla

biz Muḫammed ümmetiyüz ümmeti
anuñ uçundan bulavuz raḫmeti

sünnetini tutuñuz elden komañ
çün tutasın emrini guşsa yimeñ

ümmetü müznibbetü ve Rabbu gafür
āyeyetin (d.=āyetin) oḫuyuban kıluñ surür

nevmid olmañ raḫmeti çokdur anuñ
gāfil olmañ düzahı çokdur anuñ

bu ikisi arasında dirlügün
ölüçük anda varuñ raḫmet buluñ

yā ilāhī raḫmetün sen ruzī kııl
dōstlaruñdan sen bizi ayırmağıl

Temmet bi-'avn-illāhu ve ḫüsn-i
tevfīķihi ve şal-Allāhu 'alā seyyidinā

6. Râif Yelkenci (hususî kütüp.) II.

Sonradan yapılmış siyah, kâğıt bir cilt içinde 258 sahifedir. Eb'adı 14,7×20,5 (11×16,8) cm.dir. Kâğıt sarımtırak, eski ve âdidir. Bazı sahi-

felerde lekeler var. Metin siyah mürekkeple, ilk sayfeler, kırmızı cetveller içine yazılmıştır. Söz başları ve bazı beyitler kırmızı mürekkepledir. Yazı harekeli nesih kırmısı. İmlâ bozuk, her sayfede 14 satır vardır. Metnin sondan 25-30 sahife kadarının eksik olduğu zannediliyor.

Telif ve istinsah kayıtları yoktur. İmlâda yer-yer eski ve yeni şekiller karışık olarak görülmektedir.

7. Agâh Sırrı Levent (hususî kütüp.).

[bk. Agâh Sırrı Levent, *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme safhaları*, Ankara (1949), 26.]

8. İzzet Koyunoğlu (hususî kütüp.).

(bk. İ. H. Ertaylan, *ayn. esr.*, 221.)

III. HĀMİDĪ NUSHASI.

Bu nusha Belh şehri muhasara olunduğu sıralarda farsça mensur bir Kıssa-i Yûsuf'tan türkçe (çağatayca) ye tercüme edilmiştir:

[vr. 4 a] neşr idi ol kışşa dağı pārisi
irdi anga cān közi nezzāresi

bar idi köngülde büründin bu 'azm
kim anı türkî tilige kılsa nazm (81, 82.)

Şehrin muhasarada olduğunu ve yazılış tarihini aşağıdaki mısralarda görmekteyiz. Bu mısralardan anlaşıldığı üzere eser, 874 (1469) yılında yazılmıştır.

Kitāb nazmınınġ sebebi

[vr. 2 b] Belh irür dahrğa ümmü'l-bilād
maḡhar-i İslām dağı 'adl ū dād

cümle ekābirning irür menzili
sākin irür anda nebī vü velī

boldı Felek gerdişidin dār-i zulm
ḡalḡı aning boldı giriftār-i zulm

müddet-i hicret-din ötüp mäh ü sāl
zād idi tārīḥ dağı ʿayn ü dāl

Ḳalʿa-i Belḥ oldu çü devrāze-bend
pāye-i zulm oldu be-ḡāyet bülent (52-56.)

sözlerinden sonra, bu muhâşara dolayısı ile şehrin içindeki sıkıntıyı, azabı ve sefâleti; şehrin dışındaki bolluğu ve refahı uzun uzun anlatıyor. Bu sırada, bu şehirde bulunduğunu, gussa şarabı içerek, bazan duâ ile bazan birçok hikâye kitaplarını okuyarak günlerini geçirdiğini, bu okuduğu kitaplar içinde gönlüne en sevimli görüneni Kıssa-i Yûsuf olduğu için onu tercih ettiğini ve nihayet bu eseri yazdığını şu mısralardan anlıyoruz:

uşbu kıbel ḥalk üç ay tamām
yir idiler ḡuşşa vü ḡam şubḥ ü şām

banda dağı anda giriftār idim
barısıdın vākıf-i esrār idim

kulbe-i aḫzān kılp irdim vaṭan
könglüm (d.=könglim) idi ḥasta vü can mümtaḥan

ḡāḥ idim cān bile meşḡül-i zıkr
ḡāḥ idim ḡarḡa-i endūh-ü fikr

geh oḡur irdim zi-kitāb-i llāḥ
geh kütüb içre kıtur irdim nigāḥ

geh baḡar irdim be-kitāb-i ḡaşaş
geh içer irdim zi-şarāb-i ḡuşaş

līk ḡaşaş içre maṅga meyl-i cān
Ḳışşa-i Yûsufḡa idi ol zamān

ol idi ol ḥālda maḥbūb-i dil
ol idi ḡurbet ara maṭlūb-i dil

bu kıbel içre mini şeb tā seḡer
Ḳışşa-i Yûsuf idi pīş-i naḡar (72—80.)

Müellif adına :

[vr. 4 a] Kıssa-i Yūsuf' nı tamām eyle nazm
bu iş ara kııl barı 'azmingni cezm

sindin ötüp Hāmidī bil rūzigar
kalgay ucun şafhasıdın yādigār

banda oşal hālda kıldım şürū^c
Tingri 'ināyātına ittim rücū^c (86-88.)

mısralarında rastlıyoruz.

Müellif eserini, Sulṭān Huseyn Baykara'nın tahta çıkışından bir sene sonra, onun adına yazmıştır :

[vr. 2 a] Şāh-i cihān sāye-i luṭf-i İllāh
hāmī-i dīn dünyige puşt ū penāh

ṭā'atı irür barıga farz-i 'ayn
Şāh Ebū'l-Gāzī Sulṭān Huseyn (23, 24)

Tavsifi :

Topkapı Sarayı, Revan Köşkü kütüp. (Nr. 832.).

Dāstān Hāzret-i Yūsuf 'aleyhi's-selām ve Zelīhā.

Miklebli olan kabının dışı, mukavva üzerine kahverengi deri geçirilmiştir. Ortası Salbekli şemse ve köşebentleri aynı tarzda olup, soğuk damga ile kabartma olarak yapılmış. Dış kenarı yıldız zencerekle hatla cetvellenmiş. Kabın iç kısmının ortası turuncu renk üzerine oyma olarak yapıştırılmış şemseli. Kabı devrinde yapılmış. 80 varaktır. vr. 1a'da Osman III.'ün vakıf mühürü var. Eb'adı: 13, 1 × 21, 2 (6,8 × 14,5) cm. Kâğıt krem rengi saykallı. Metin çift sütun üzerine siyah mürekkeple yazılmış. Sütun arası ve etrafı çift sıra yıldız hatla cetvellenmiş. Baş sahifede işlenişi ince ve güzel, devrinde yapılmış müzehheb bir başlık vardır. Söz başları kırmızı mürekkeple yine müzehheb cetveller içine yazılmıştır. Yazı güzel bir nestâlik. Her sahife 17 satır üzerindedir. 922 (1516) yılında Herat şehrinde istinsah edilmiştir.

İstinsah kaydı şöyledir :

تمام شد داستان حضرت يوسف عليه السلام و زليخا بعون الله تعالى و منه في
دارلسلطنة هراة صانها الله عن الآفات .
في شهر سنه اثني عشرين و تسعمائة و الحمد لله رب العالمين .

IV. DUR BIG NUSHASI.

Fıtret [bk. *Özbek edebiyatı nemûneleri*, Semerkand (1928), I, 124-139.]'in Dür Big'e izâfe ettiği *Yûsuf Zuleyhâ* nushasını tetkik ederken, bizim tetkik ettiğimiz Hâmidî nushası ile bazı benzerlikler göze çarptığı için bu nushayı Hâmidî nushası ile karşılaştırmayı lüzumlu gördük. Neticede bazı beyitlerin ayniyeti tahakkuk etti. Fakat Dur Big nushasının tamamı elde olmadığı için, iki eserin benzerliği hakkında kanaât verici bir neticeye ermek imkânsızlığı karşısında kaldık. Tamam bir nusha elde edinceye kadar, bu hususta kat'î bir şey söyleyemeyeceğiz. Örnek ve mukayese için bazı beyitleri burada veriyoruz. Bu örnekleri Lâtin alfabesine, mecburen Fıtret'in eserinde (*Özbek edebiyatı nemûneleri*) kullandığı vokal sistemini esas alarak çevirdik.

Bu nushanın da farsça mensur bir eserden tercüme edildiğini:

nesr idi bu kıssa dağı farisi
idi enge can közi nezzaresi

bar idi kõnülde burundın bu ezm
türki tili birle-mu kılsam bu nezm (s. 126.)

mısrallarından anlamaktayız.

Belh şehrinde ve 812 (1409-10) yılında yazılmıştır:

Kitab nezminin ibtidası

Belh irür dehrde ümmü'l-bilad
mezheri İslam takı adl-u dad

cümle ekâbirnin idi menzili
sakin irür anda nebi-yü veli

boldı Felek gerdişidin dar-i zulm
halkı anın boldı giriftar-i zulm

zad idi tarih takı ha ve dāl
müddet-i hicretdin ötüp mah-u sal

Kal'a-yı Belh oldu çu dervaze-bend
paye-yi zulm oldu be-gayet belend (s. 124.)

Hāmidî nushasındaki müellif adının geçtiği mısralar bu nushada şu şekildedir:

Kıssa-yi Yusuf'ın tamam eyle nezm
Türki tili birle kılıp ezm-i cezm

kalga zaman sefhesinde yadigar
sindin oşal kıssa ötüp ruzigar

bende oşal halda kıldım şurû'
şükr kılıp tenrige eylep rucû' (s. 126.)

Dur Big adının geçtiği mısralar da şunlardır ki, Hāmidî nushasında bu sözler yoktur.

İrdi çu hatırda musemmem bu ezm
eyledi kıssanı Dur Big nezm

kim ki okısayu bitse muni
fatihayı birle sağıngay mini. (s. 127.)

V. GARİB (ÇARİB?) NUSHASI.

Bu nusha orijinal olup, yazılış yeri ve tarihi tesbit edilememiştir. Karışık olarak bulunan eski ve yeni şekillere göre, devrinin tayini oldukça güçtür. Bununla beraber, Anadolu metinlerinden olduğu kat'î olarak söylenebilir. Müellif adını, şimdilik büyük bir ihtiyatla Garîb olarak kabul etmemiz zorundayız. Çünkü hikâyeye ilâve şiirlerin sonunda, umumiyetle «Garîb» ve daha az «Çarîb» mahlası veya ismi gibi kullanılmış sözler vardır. Aşağıya aldığımız örneklerde bu açıkça görülmektedir.

Bu nusha, 'Alî (bk. s. 421), Halîl-oğlı 'Alî (bk. s. 423) ve Sula Faķih (bk. s. 426) nushaları gibi popüler mahiyettedir. Eser, Kayseri'de bulunmuş olup, hâlen Afyonkarahisar İş Bankası Müdürü Fahri Bilge'nin hususî kütüphânesindedir.

Biz bu kısa tafsilâtı, Prof. Ertaylan'ın bu yazma nushadan kopye ettiği parçaları tetkik ederek verdik. Yazı harekelidir. Asıl nusha olmadığı müstensihin kopye esnasında birçok sözleri ve imlâyı bozmuş olmasından anlaşılmaktadır. Aşağıdaki örneklerde, eserin imlâsındaki

karışık şekilleri göstermek gayesi ile, metni normalize etmeyip, transliterasyonunu yapmağı uygun bulduk.

Kitāb menākıb-i Hāzret-i Yūsuf ma^c Zelīha

. . . . nokta-i b'ismi'llāh haṭādan saḳlaya Allāh
ḥabīb-i Hāḳ ḥayrile bunı ḥatm eyleye Allāh

cemī^c 'ālemiñ 'ilmin bilen ol bildiren oldur.
aṅa ḥamd-ile şükr ile geliñ biz eydelüm Allāh

anuñ ismi karar itsün dilimüzde bizim dā'im
anuñ şükrānesi budur tā ölünce eydelüm Allāh

bu dünyāda kamu maḥlūk eger a^qā eger ednā
yoğ-iken cümle var idi zuhūra getüren Allāh

ḳara yirlerde ḥāk iken yaratdı şüret-i insān
ḥayā vü 'aḳl u İmānı vüçüda cān viren Allāh (vr. 1a)

Kitap yukarıya yazdığımız şekilde bir münâcât ile başlar.

Der-beyān-i ibtidā-yi kelām'da:

gelün şimden girü ey ḳavm-i evlā
işidün söylenür ol ḳavl-i a^qā

bu Yūsuf şüresi indi sebab ne
Ḥabībine bunı indirdi Mevlā

Yahūdiler nizā^c itdi 'Ömer-le
didiler Ḳışsa-i Yūsuf'dur evlā

melâletin giderdi anlarıñ Hāḳ
pes inzāl itdi budır ḳavl-i aḳvā

diye, devam eder ve «Der-beyān-i ahvāl-i Yūsuf» sözleri ile hikâye-ye başlar.

Ya'küb'un bir şi'rinin sonunda :

ayrılık derdi yürece yāradır
 hīç bulunmaz derdinün timāresi
 ey K a r ĩ b bil başa yazılan gelür
 şabri (d.=şabr) kılmaktadır bil anuñ çāresi
 K a r ĩ b sözü yazılıdır.

Kardeşleri Yūsuf'u kuyuya atıp, babalarının yanına döndükleri zaman, Yakub'un bu hâl dolayısı ile ağlayarak söylediği şiirlerden biri:

Şi'r-i Ya'küb

didi oğul kanı Yūsuf n'itdiñüz
 beni aldayup aluban gidiñüz (d.=gitdiñüz)

benim ol gün görmedik kızıcağım
 yabana-mı atduñuz kızıcağım

ben anı güller bile urmaz-idüm
 kul diyü-mi şatduñuz kızıcağım

ben G a r ĩ b böyle derde uğradup
 baña böyle itdünüz kızıcağım

Müellifin, Yūsuf'un zindana atılışı münasebeti ile söylediği bir şiir :

Naẓm fi' d-dünyā

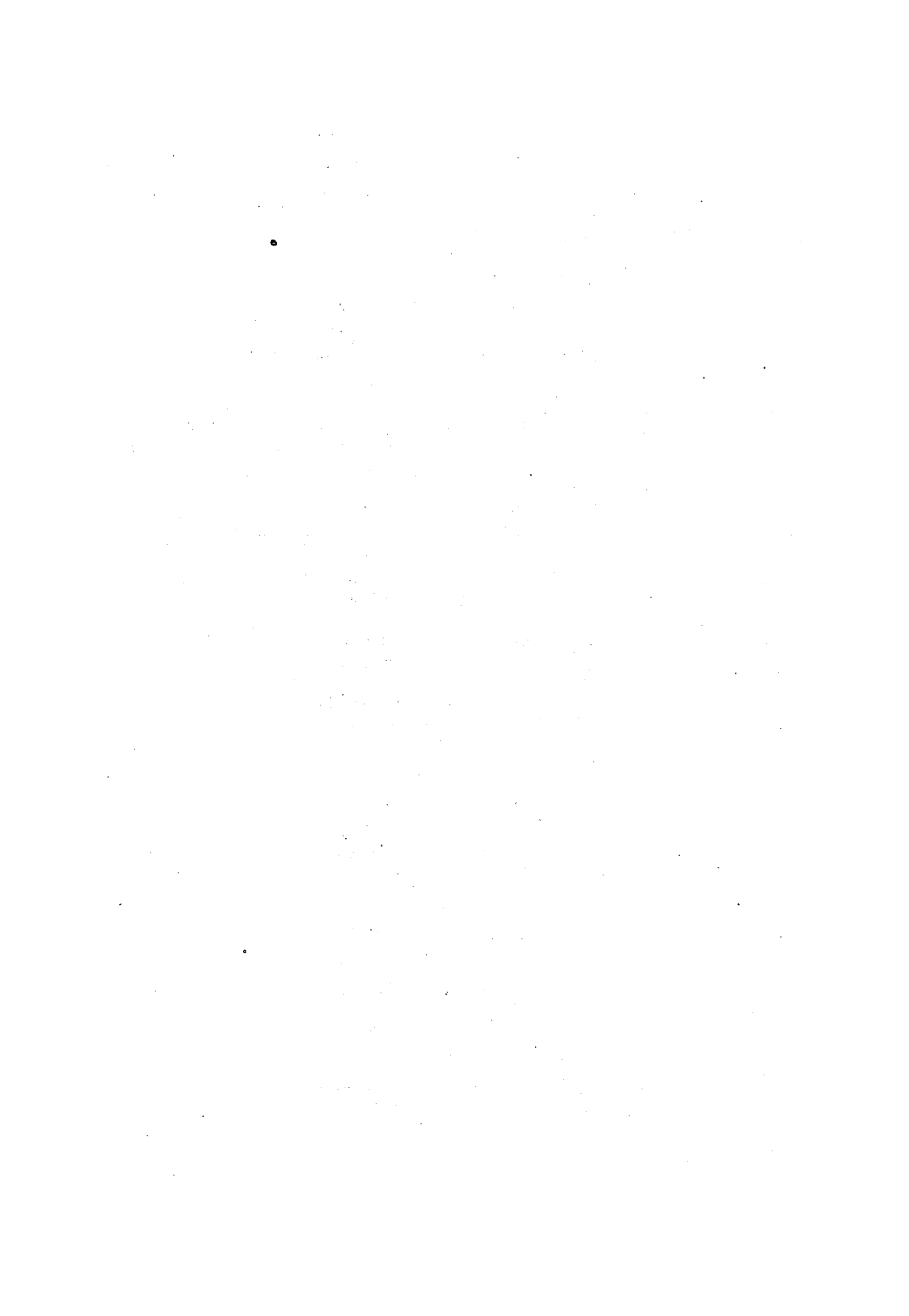
göre bu dünyā Yūsuf'a n'eyledi
 enbiyāyı ehl-i zindān eyledi

buña aldananuñ 'aklı olmadı
 aldananı şoñra pişmān eyledi

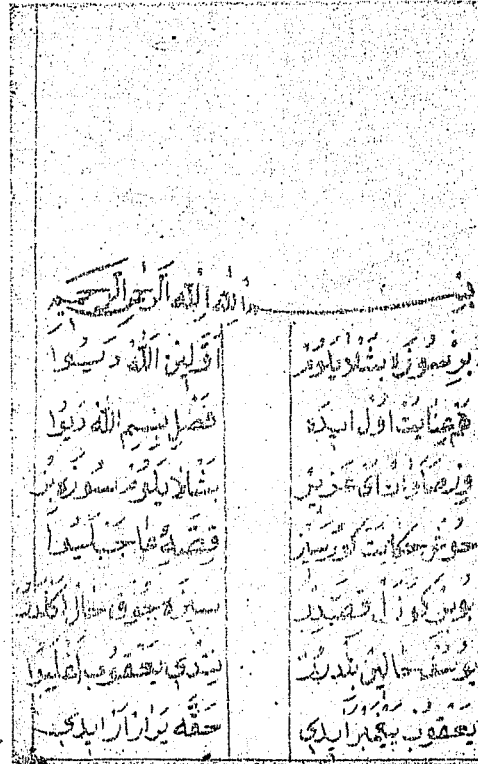
her kime yüz viridi şoñra inledi
 gele fikr it[di] kimi handān eyledi

bir iki gün gülüben şād olanuñ
 şoñra işin āh u efgān eyledi

ey G a r ĩ b özenme dünyā fānīdür
 özeneni şoñra nalān eyledi.

Halil-oğlu 'Alī nushasından örnekler:
(İzmir Hisar kütüp., Nr. 349).

شمس زخاندان او نطق بشما خوری عفو اولوا بیم بازن کن در کلدی دورب یا نشون او یو بفریه دیدن کدران سین سچمن کور کور بیدی دیوند آلی توسد کی لرد دندوز سین استکار پدید آید بهری در خور و یو ولی یو کور کور شمس زخاندان او نطق	شمس زخاندان او نطق بشما خوری عفو اولوا بیم بازن کن در کلدی دورب یا نشون او یو بفریه دیدن کدران سین سچمن کور کور بیدی دیوند آلی توسد کی لرد دندوز سین استکار پدید آید بهری در خور و یو ولی یو کور کور شمس زخاندان او نطق
بسم الله الرحمن الرحیم	

Sula Faḳīh nushasından örnek:
(Üniversite kütüp., Nr. 970).

اگر اندر کرده ای	میشود صابون و شامپو
خاک او کرده میماند در سیم	بیم بود که بزود کور نسیم
بسیار قلیس شیرین قان و کاند	میشود اندر او صابون است هله
تاوی ساسکا سباز کاتر نسیم	انگله نه در دریم نور نسیم
ایست فایند شو نسیم در روز	بیله در یک بو سفات او فیلدر
بسیار از امریک اندریم جا	استیاه اندر یک اندر ای بسا
بسیار اسفال اکا اسفال اندریم	دیگر کی اول یکده سیدام
بازو در شرف نسیم سول سبست کور	اول سبزه ایستد بخت اندر
بسیار در دت یکا سبیلدر سواری	ز یک سباز یک طراوشه اندر
بوالدر دت یکا کسور کت ایف	ایستد سبزه در سویت جام حال
بسیار در کور نسیم دریم سکا	فی نسیم صوفی و ارد استکا
بسیار در سبزه در نسیم سبست	و نسیم دریم سبست سو بیلدر
کور سبزه کسبه ایف نسیم	بسیار در دت ایف نسیم
بسیار در نسیم نسیم کور نسیم	دیگر کاتر نسیم نسیم در نسیم
بسیار در نسیم نسیم نسیم نسیم	بسیار در نسیم نسیم نسیم نسیم

Hāmidī nushasından örnekler :

حضرت رسالت صلی علیہ السلام
 حاکم و محمود و حسیب الد
 عالم و آدم ایدیلارنی نشان
 اوم خاکی کا اگر پیشل ابرور
 کنت سنا ویدی بو معنی درن
 آدم و عار عشته ابرور
 اولی ندی کجلیه سپیده ایش
 باری اولگا ایدی اول محترم
 جامع استغفار ایدی نور التیجا
 ایزه اوجانی تنیک برببر
 ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 حمدن دولتت کی کندی
 شاه جهان سایه لطفت ال
 طاعتی ابرور ایدینه فرعون
 شاه ابو القازی سلطان حسین
 سوزید و عیسی وی دور و دم
 انی بلان صرح و بنا اولدی
 درنست روز مضر جانده بودم
 دمرق اولدور جو سیلانی حصر

vr. 2 a

حاکم و محمود و حسیب الد
 عالم و آدم ایدیلارنی نشان
 اوم خاکی کا اگر پیشل ابرور
 کنت سنا ویدی بو معنی درن
 آدم و عار عشته ابرور
 اولی ندی کجلیه سپیده ایش
 باری اولگا ایدی اول محترم
 جامع استغفار ایدی نور التیجا
 ایزه اوجانی تنیک برببر
 ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 حمدن دولتت کی کندی
 شاه جهان سایه لطفت ال
 طاعتی ابرور ایدینه فرعون
 شاه ابو القازی سلطان حسین
 سوزید و عیسی وی دور و دم
 انی بلان صرح و بنا اولدی
 درنست روز مضر جانده بودم
 دمرق اولدور جو سیلانی حصر

vr. 1 b

<p>عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>	<p>عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>
<p>کتاب نظر سببی</p>	
<p>نظر سپید امی عدلی ساکن بر در اندامی عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>	<p>نظر سپید امی عدلی ساکن بر در اندامی عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>

<p>عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>	<p>عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>
<p>کتاب نظر سببی</p>	
<p>نظر سپید امی عدلی ساکن بر در اندامی عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>	<p>نظر سپید امی عدلی ساکن بر در اندامی عذرت یوسف در وقت دورانی بدینکه برود رسیده بودم</p>

که شسته خرابه را در آید
 یوزکی اهل است در گشته بود
 او شسته چو امیکت که کلید از گشا
 کردی که اجالی و در کون بود دور
 برین صید قتی نظاری ندا
 عزرائیس در چشمه دور
 عالم فکیر سنجک بار دور طلال
 اصل مقایسه ساری با رسام کرگ
 کیمیا جرافتی از اجاده ایسیا
 در باطن مید و ایسیکی دار
 دیدی بسوزنی داعی خاتم کس
 طارونی مدی غریب شیبانی
 تن قهیدین جو قوت لری بودم
 کس لا از فضل و کمالی علالی
 بین داعی ای خسته که کز کمال
 مرئی و حاله اشکست دور او
 که که در عالم و استشروع و الما

کیمیا کا عالم از آتش و شتاب
 در فضا کجاست و بقا ایستاد
 جای و طلق بود برای سنج
 جام فناوشن فاشا دول
 اوزی بو طور فرست دول
 مرگم اوزا خواله شول ایروز

هر بنزد و بستم اوزا نور بر کلام
 اولی ایروز خستم بزم و ایلام

تمام شد و پستان حضرت میرزا علی سلیمان در لیلی بیون اندی
 و منه فی دارالسلطنه مر ازضا با اندر علی اللغات

فی شهر رجبه اشعی عشر و سمانه
 و الحمد لله رب العالمین